

POËZIE EN WOORDKUNST.

Wie in de gelegenheid is, de eerste proeven van jeugdige dichtkunst zoo af en toe te leeren kennen, zal de opmerking maken, dat, met enkele uitzonderingen, alle jonge poëten den vorm van het sonnet kiezen om daarin de uitstorting van hun gemoed te gieten. Een opmerkelijk verschijnsel, en ik ben zoo ondeugend, dat toe te schrijven aan de zucht tot navolging, die ons menschen nog altijd eigen is, meer dan aan den onbewusten drang van het dichtelijk gemoed. „'t Is wel een toer, zoo vier maal 't zelfde rijm,” om met Ten Kate te spreken, — en menigeen, die zijn volzinnen zóó weet te kiezen, dat hij twee rijmklanken vier maal en twee andere drie maal doet herhalen, meent reeds, dat hij waardig is plaats te nemen, al is het benedenaan, onder de rangen der dichters. Doch hij vergeet, dat het sonnet een vorm is, een zeer passende vorm soms, een veel misbruikte vorm dikwijls, maar toch niets meer dan een vorm, en — de vorm wordt in de keuken aan den wand gehangen, terwijl de pudding opgegeten wordt. Niet de vorm, maar de inhoud maakt een reeks volzinnen tot een gedicht.

Ik zal geen kwaad zeggen van den vorm. Een gedicht moet een vorm hebben, en hoe schooner, hoe passender de vorm is, des te meer indruk maakt het gedicht op den hoorder. Gouden appelen in zilveren gebeelde schalen, — doch men beelde zich niet in, dat die schalen de hoofdzaak zijn, en men kieze toch niet ook voor die gouden appelen den puddingvorm.

Taalvormen, zij kunnen aangenaam zijn. Wie statig Latijn hoort voorlezen of zangerig Italiaansch, ook al verstaat hij het niet, zal uitroepen: „Wat is dat schoon!” Doch dat schoon komt overeen met het schoone geluid van watergekabbel en bladergeruisch, en wanneer een dichter de taal weet te kneden in welluidende vormen, dan toont hij, dat hij de muziek der taal verstaat en weet te gebruiken; maar de ware dichter zal niet meenen, dat daarin zijn poëtische kunst bestaat. Bilderdijs „Uitvaart”:

Befloerste trom
Noch rouwgebom
Ga rommlende om
Voor mijn gebeente.
Geen klokgebom
Uit hollen dom
Roep 't wellekom
In 't grafgesteente, enz.

is, vooral van zekere zijde, genoemd als een van 's meesters meesterstukken. Doch hebben niet dichters van veel lagere rang, „naast zulke vlammen slechts een vonk, naast zulke stammen slechts een tronk,” ons dergelijke kunststukjes geschonken? Ik herinner u Jan Gouverneurs spottende hymne op het Rijmwoordenboek van Witsen Geijsbeek, den kunsthengst,

Die ons, als ging het: hop! hop! hop!
In snellen, vliegendes galop
Naar boven voert den Zangberg op,
Tot eindelijk op den hoogsten top,
Waar de aarde is als een notendop
We in doodsangst staamlen: Muze, prop
Ons niet te bersten: Stop, o stop!
Geloof ons, zoete suikerpop,
Al gaat gij ons ook schop op schop
Ja, dreigdet zelfs met galg en strop,
We kunnen niet een enklen drop
Ter grootte van een speldenknop
Van 't kristallijnen vocht meer op!

Is dat geen woordkunst? Of wilt gij ze van anderen aard? Hoor dan Jan Ferguut, den Vlaming, die de Diet-sche tale liefheeft:

Ik verwijlde, waar de westenwind suisde,
Waar de ziedende zee brullend bruieste;
Waar de treurende tortel met stiller stemme steende,
Waar de wasemende weide van weelde en wellust weende.

Of, als hij spreekt over het Dietsch:

Mijn vriend is hij, die het recht spreekt,
Mijn vijand, die het slecht spreekt.
Wel hem, die veur de tonen dezer schoone
[een lans in het gevecht breekt,
Wee hem, die veur de akkoorden uitheemscher
[woorden met haar den echt breekt.

En later:

Zoo er iemand verwondert over mijn vers staat,
Omdat hij het bij den eersten aanblik niet verstaat,
Dat komt omdat hij te ver staat.
Ik zeg hem: Kom wat dichter
Dan begrijps du den dichter.
Lees, maar loop niet licht er over,
Dan straalt veur dij het licht er over.

Zie dat is spelen met woorden, eindrijm, dubbelrijm, stafrijm, al wat ge maar wilt, genoeg om een armen prozaschrijver jaloersch te maken. Maar dat is geen poëzie, het is woordkunst, meer niet. En woordkunst is evenmin poëzie als voorbereiding schilderkunst is. De schilder kan niet zonder verf, maar niemand zal een palet met keurig toebeide verven een schilderij noemen. En toch op zulk een palet gelijken verzen als het volgende fragment uit Gorters Mei:

Goud is het in de lucht als goude heiligen,
in labberlichtkleeden, de zeilige,
die nu de aard bevaren, bezeilen
over de lichte meeren
met het zachtgladde kleed scheeren
en blijven wijlen
en komen keeren
het zachte hoog luchtkleed tillende zeilen
ze heen en weerwiegelende
en blikken zich spiegelend
in de blauwe verwarmde waterevlakken.

Wat wil Gorter u in deze regels zeggen? Moet ge niet vragen. Hij geeft u een stemming van zijn gemoed weer, anders niet, zoo zeggen u de beoordeelaars. Ik zou liever zeggen: hij geeft woorden, die in een gedicht gebruikt zouden kunnen worden; de dichter, die ze gebruiken zal, moet nog komen.

Zoo erg als dit laatste fragment zult ge het niet veel vinden, maar alle woordkunstenaars hebben, als ze de taal wilden dwingen tot rijm, zich ook wel schuldig gemaakt aan verknoeien. Hoe vindt ge b.v. deze regels uit Bilderdijs Uitvaart: „De beet des tands des aartstirans des menschenstands zal 't lijk verteeren.” Daar wordt een lijk *verteerd* door *beten*; daar heet het mensendom de *menschenstand*; en daar hebben we een tweeden naamval in de derde macht. Zulke dingen moeten wel ontstaan, als men overdrijven gaat. Een herhaling van hetzelfde rijmwoord vele malen aaneen kan bekorend werken, en alle dichters hebben er wel gebruik van gemaakt. Neem b.v. Ten Kate in zijn Psalm 147:

Als de droogte 't veld verschroeit,
Als vallei en heuvel treuren,
Opent Gij des hemels deuren
En de malsche regen vloeit;
De akkers geuren, mild besproeid,
't Bloemtapijt hernieuwt zijn kleuren
En de dorre weide bloeit.

Of Da Costa in den slotzang van zijn Vijf en twintig Jaren:

Aan den rand van het bosch in den winter. — Naur een schilderij van Louis Apol.

Gij, o vooral, gij harpenaren
 Die d'aandrift voelt tot hooger lof!
 Voor uwe aan God gewijde snaren
 Wat ongelijkbre zingensstof!
 Laat, wat de wentelende jaren
 Van worstelingen en gevaren,
 Van afval en verleiding baren,
 Trots Eeuwgeest en Afgodendom,
 Laat met de galmen uwer snaren
 Het wachtwoord van Gods Geest zich paren
 En lovende ten hemel varen:
 Kom, Heere Jezus, kom, ja kom!

Doch wie die herhaling van rijmklanken zoekt, en altijd weer zoekt, moet wel komen tot woordvervorming en zinverwringing. Dan wordt woordkunst moordkunst.

Wanneer woordkunst poëzie was, wat dan van vertaalde poëzie? Shakespeares Julius Caesar bestaat ook in het Nederlandsch, en niemand minder dan Schiller heeft het in het Duitsch vertaald, doch Shakespeares woordkunst kon niet in de andere talen worden weergegeven. Toch zal niemand aan de vertalingen dichterlijke waarde ontzeggen. Onze meestervertaler J. J. L. ten Kate heeft verscheiden gedichten van vreemden bodem in onze taal schooner weergegeven dan ze in het oorspronkelijke zijn. Doch Ten Kate staat hoog als taalkunstenaar, niet zoo hoog als dichter. Da Costa getuigde van zichzelf: Ik ben in de ziel meer dichter dan in 't oor; van Ten Kate kan het omgekeerde worden gezegd. En zoo hoog de ziel staat boven het oor, zoo hoog staat poëzie boven woordkunst.

Poëzie begint niet met klanken, ze begint met gedachten. Onbegrepen woordkunst moge het oor streelen, poëzie moet begrepen worden. Want poëzie is *de weerklank, dien de gedachten veroorzaken in het gemoed*. Klanken kunnen mijn gemoed slechts doen rimpelen aan de oppervlakte, gedachten kunnen het ontroeren tot op den bodem. Elke gedachte heeft de kracht om elk menschengemoed in beweging te brengen. Want de stemming van het gemoed is juist afhankelijk van de gedachten, die door het verstand worden verwerkt. „Poëzie is overal!” Dat is geen dichterlijke overdrijving van De Génestet; het is nuchtere werkelijkheid. Maar niet elke menschenziel is even gevoelig om de geringe verschillen in stemming op te merken. Dat is juist de gave van den dichter, niet dat hij woorden in fraaie behagelijke volgorde weet te schicken, maar dat hij de teerste wijzigingen in den toestand van zijn gemoed waarnemen kan en zich daarvan rekenschap weet te geven. De dichter kent het menschenhart, en alles wat dat wonderlijke menschenhart bewegen en ontroeren kan, kent hij met bewustheid. En de waarnemingen en gedachten, die indruk maakten op zijn ziel, drukt hij in woorden uit, opdat ze denzelfden indruk zouden maken op de ziel van zijn hoorders en lezers. Daarbij is hem de woordenkeus middel en geen doel. „Zielen treffen,” dat is zijn doel, en — bewust of onbewust — kiest hij de woorden, die dienen kunnen om dat doel te bereiken. Als hij het geschikt acht, gebruikt hij woordkunst; maar hij kan ook soms alle woordkunst versmaden, en zijn gedachten uiten in onharmonische klanken. De stemming des gemoeds is duizenderlei, gelijk de rijkdom der gedachten oneindig verscheiden is; en daarom gebruikt de dichter allerlei vorm in overeenstemming met zijn onderwerp. Ik denk op dit oogenblik aan „Des Christens Wraak” van De Liefde. In het eerste deel gebruikt de dichter drieslagsmaat, daar hij het oprukken van krijgsheren schildert;

„Er reed eens een Pasja ten bloedigen strijd
 Met ruiters op snuivende rossen,”

en wie luistert, hoort duidelijk paardengetrappel en kannengerommel. Doch stel u voor, dat de dichter nu ook eens de weemoedige klacht van Czerni's moeder:

„Herman, Herman, kind der smarte, kind der
 [blijde hoop weleer,
 Zeg mij, antwoord, keert gij nimmer in uw
 [moeders armen weer?”

in trippelende drieslagsmaat gegeven had! Zou 't niet bespottelijk zijn? Zoodra evenwel de dichter de vernieuwde hoop wil uitdrukken, keert hij ook den maatslag om:

„Doch zie, wat komt daar ginds van verre
 En jaagt een stofwolk voor zich op?
 Het is een ruiter, voorwaarts ijlend
 Naar 't slot in vliegende galop.”

't Is een enkel voorbeeld, dat ik u noem, doch als gij de werken van onze en van buitenlandsche dichters leest, dan verheugt ge u in die groote oneindigheid van dichtvormen, en gij ziet, dat een waar dichter zich nooit vergist. Tegelijk met de gedachte ontstaat in zijn ziel de dichtvorm.

En daarom maakt het zulk een armen indruk, wanneer een dichter altijd en altijd maar weer gebruik maakt van het sonnet. Zomeravond en lentemorgen, windstilte en herfststorm, blijdschap en hoop, weemoed en verrukking, hartstocht en passieloosheid, (de hoogste toestand volgens onze boeddhistische dichters, die streven naar het Nirwana) alles wordt uitgedrukt in den vorm van het veertienregelig gedicht met slechts vier rijmklanken, en alles maakt dus door dien vorm denzelfden indruk op mijn gemoed, een indruk als van een grauwen herfstnevel. Kan onze taal dan niet meer huppelen van blijdschap, niet meer fluisteren en koozen, niet meer dartelen en schertsen; hebben we geen hartstochten meer, die de ziel schokken en schudden en ontroeren en doen opspringen van ontzetting of juichen van genot? Hebben we slechts ééne stemming meer, de stemming van het statige, weemoedige, zware sonnet? Moeten dan nu de dichters de taal vermoorden?

Maar neen, het zijn geen dichters, de schrijvers, die slechts sonnetten weten te vormen, en meenen, dat zij daarbij het ideaal bereiken; 't zijn would-be-dichters, maar ze weten niet wat dichten is. Welk een genot, om zich na het doorworstelen van vijf en twintig sonnetten achtereen, eens te kunnen dompelen in Da Costa's Hagar, in Bilderdijks Eerste Wareld, in Tollens' Overwintering of in zijn genrestukjes: Hondentrouw, Amerikaansche Jager, Jan van Schaffelaar en zooveel andere, die u doen denken aan Cremers novellen; dan ga ik liever met Bernard ter Haar schipbreuk lijden op de St. Paulus-rots, ik lees Schillers Don Carlos of Goethes Hermann und Dorothea; ik verlustig mij in de werken van Shakespeare, van Milton, van Tegner, van Tasso, van Dante, zij het dan ook in vertaling, en ik geniet — ja ook hun sonnetten, maar ook hun heldendichten, hun drama's, hun elegieën, hun lofzangen, hun hekeldichten, hun liederen, en ik verheug me, dat onze sonnetmanie en woordknutselarij slechts een verschijnsel is van voorbijgaanden aard. Als we weer dichters krijgen, dan gaat het wel over, en dan houden de rijmelaars den mond, wijl er toch niemand meer naar hen luistert.

A. L.

VRAGENBUS.

A. F. B. te 's-Gr. — Het hevige, prikkelende gevoel in de huid bij 't warm loopen, wordt veroorzaakt door bloedaandrang, hetgeen bij een door het dragen van wollen onderkleding verweekelijkte huid gemakkelijker het geval is dan bij een door poreuze katoenen onderkleding geharde. Een inwendig geneesmiddel hiertegen aan te geven, heeft weinig nut, zoolang de oorzaak niet weggenomen wordt. Harding der huid door koude wasschingen en droge wrijvingen, vermindering van te dikke kleding en zorg voor poreuze onderkleding zijn de eerste maatregelen, die genomen moeten worden.